

УДК 378.1.009.12

К.О. ВОРОБИЙОВА, кандидат економічних наук, доцент
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ МЕТОДІВ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

В статті проаналізовано та визначено найбільш ефективні методи підвищення конкурентоспроможності вищого навчального закладу. Підкреслюється необхідність проведення оцінки рівня конкурентоспроможності ВНЗ. Пропонується впровадження системи заохочень викладачів для активізації наукової діяльності та покращання якості надання освітніх послуг з метою підвищення конкурентоспроможності вищого навчального закладу.

Ключові слова: конкурентоспроможність, вищий навчальний заклад, ринок освітніх послуг, якість освітніх послуг.

Вступ. Аналіз та оцінка рівня конкурентоспроможності є невід'ємною частиною планування діяльності будь-якого суб'єкта господарювання. Сучасний етап розвитку галузі освіти України характеризується загостренням конкурентної боротьби на ринку освітніх послуг. Причинами такої ситуації є збільшення кількості вищих навчальних закладів, зменшення кількості абітурієнтів, зростання можливостей отримати освіту за кордоном, підвищення вимог роботодавців до випускників вищих навчальних закладів. За таких умов визначення рівня конкурентоспроможності вищого навчального закладу може надати можливість визначити шляхи її підвищення з метою отримання конкурентних переваг.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням визначення поняття конкурентоспроможності вищого навчального закладу, підходів до її оцінювання та шляхів підвищення присвячено наукові праці багатьох вчених, серед яких Н.М. Різник [7], Т.М. Тардаскіна [12] (визначаються підходи та розробляються методи оцінювання рівня конкурентоспроможності вищого навчального закладу), К.В. Кравченко [3], В.І. Сацик [8],

І.О. Царенко [13], Я.О. Горинь [1] (визначаються проблеми управління конкурентоспроможністю вищого навчального закладу), І. Тавлуй [9–11], В.В. Полянко [6] (розробляються підходи до оцінки рівня задоволеності роботодавців випускниками ВНЗ, оцінюється вплив системи управління якістю на конкурентоспроможність вищого навчального закладу).

В той же час в умовах загострення конкурентної боротьби на ринку освітніх послуг як України, так і світу, це питання потребує подальших наукових розробок та ідей.

Постановка проблеми. З метою утримання стійких конкурентних переваг на ринку освітніх послуг вищі навчальні заклади в процесі своєї господарської діяльності повинні постійно підвищувати рівень своєї конкурентоспроможності. Основною складовою конкурентоспроможного вищого навчального закладу є конкурентоспроможний випускник на ринку праці, який створює позитивний імідж ВНЗ серед роботодавців та абітурієнтів.

Невирішена частина проблеми. В основі підходів до підвищення конкурентоспроможності вищого навчального за-

кладу повинні бути підходи до оцінки рівня задоволеності очікувань та вимог студента в процесі навчання, оскільки саме якість надання освітніх послуг визначає конкурентоспроможність випускника на ринку праці. Перед ВНЗ постає питання пошуку дійових інструментів мотивації науково-педагогічного персоналу для активізації наукової та удосконалення педагогічної діяльності.

Загострення конкурентної боротьби між вищими навчальними закладами та необхідність підвищення рівня їхньої конкурентоспроможності з метою завоювання стійких позицій на ринку освітніх послуг визначає **актуальність цього дослідження**.

Метою дослідження є визначення найбільш ефективних підходів та надання рекомендацій щодо способів підвищення конкурентоспроможності вищого навчального закладу.

Основні результати дослідження.

Розвиток ринку освітніх послуг України характеризується широким вибором вищих навчальних закладів різної форми власності, різної спеціалізації, з різними методиками та вартістю навчання. Така ситуація зумовила появу конкурентного середовища, в якому для завоювання стійких позицій на ринку освітніх послуг необхідно боротися за абітурієнтів (споживачів послуги), висококваліфікованих викладачів (компетентність викладачів є основним фактором конкурентоспроможності вищого навчального закладу), фінансове забезпечення своєї діяльності. Вищі навчальні заклади функціонують як комерційні організації, освіта визначається як комерційна послуга, студенти – як покупці цієї послуги. Це зумовлює розвиток підходу до методики навчання, орієнтованої на потреби клієнта [4]. Сучасні тенденції розвитку ринку освітніх послуг є передумовою посилення конкурентної боротьби серед вищих навчальних закладів, таким чином актуальним є визначення найбільш ефективних способів підвищення конкурентоспроможності вищого навчального закладу.

Можна визначити такі методи підвищення конкурентоспроможності вищого навчального закладу:

1. **Зменшення грошових витрат** покупця (надання знижок при оплаті освітніх послуг). Знижки надаються абітурієнтам, які мають досягнення у навчанні; які вступають до ВНЗ групами тощо. Цінова політика має бути спрямована як на забезпечення прибутковості діяльності ВНЗ, так і на можливість залучення більшої кількості абітурієнтів. Вищий навчальний заклад може використовувати стратегію «прориву на ринок», встановлюючи мінімально допустимі ціни, збільшуючи частку ринку та знижуючи витрати на одиницю продукції (однак така стратегія буде виправдана лише у випадку високої цінової еластичності попиту та фінансової можливості ВНЗ забезпечувати ефективне функціонування при зниженні ціни); використовувати стратегію «зняття вершків», встановлюючи максимальну ціну на нові послуги (стратегія буде виправдана у випадку надання вищим навчальним закладом унікальних послуг, програм навчання). Але, на нашу думку, найбільш доцільною стратегією ВНЗ має бути стратегія, спрямована на забезпечення лідерства в якості (завдяки цій стратегії вищий навчальний заклад може встановлювати високу ціну на свої послуги та конкурувати за рахунок їх якості).

2. **Встановлення зав'язків з роботодавцями**, надання можливості проходити реальну практику на підприємствах. Як правило, практика на підприємствах є досить умовною. Підприємство не має заохочення, і його співробітники не приділяють студенту належної уваги. Практика навіть може оплачуватися студентом. Тобто студент повинен мати можливість вибору: або проходити практику за направленням від ВНЗ, або самостійно знаходити місце практики, або ж здобути практичні навички на бажаному підприємстві за окрему плату. В третьому випадку студент сам стає замовником послуги та має можливість отримати її більш якісно.

3. **Покращання якості освітніх послуг**, які надаються ВНЗ. Основою підви-

щення конкурентоспроможності вищого навчального закладу є покращання якості освітніх послуг. Важливим є задоволення очікувань студентів у процесі навчання. З цією метою вищими навчальними закладами використовується рейтингове оцінювання науково-педагогічної діяльності викладача. Зокрема ця ідея відображена на законодавчому рівні у Законі України «Про вищу освіту» [2], Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. [5].

Зараз ми можемо бачити зростання самостійності та автономії вищих навчальних закладів у виборі науково-дослідної та навчально-методичної діяльності. Згідно зі ст. 32 Закону України «Про вищу освіту» [2] визначається право вищого навчального закладу на підготовку фахівців з вищою освітою за власними експериментальними освітніми програмами та навчальними планами, самостійно визначати форми навчання та методи організації навчального процесу, формувати на своїй базі інноваційні структури різних типів, обирати типи програм підготовки бакалаврів і магістрів, що передбачені Міжнародною стандартною класифікацією освіти, встановлюються принципи діяльності вищого навчального закладу, базовані на автономії та самоврядуванні.

На нашу думку, такі нововведення дозволять вищому навчальному закладу пропонувати конкурентоспроможні освітні програми, які будуть орієнтовані на потреби та вимоги роботодавців, підвищуючи конкурентоспроможність його випускників на ринку праці, тим самим підвищуючи конкурентоспроможність вищого навчального закладу.

Крім педагогічної роботи, не менше уваги приділяється науковій роботі викладачів, визначаються показники їх публікаційної активності. Вищі навчальні заклади активно запроваджують систему рейтингового оцінювання наукової роботи викладача, що включає в себе оцінку безпосередньо наукової роботи (наявність наукового ступеня, консультування/керівництво здобувачем наукового ступеня, публікаційна активність ви-

кладача тощо), інноваційної діяльності (отримання патенту, свідоцтва тощо), науково-організаційної роботи (наукове редагування, організація та проведення наукових конференцій, участь у роботі департаментів МОН та ДАК тощо), науково-методичної роботи (видання підручників та словників, впровадження результатів науково-дослідної роботи тощо), роботи зі студентами (керівництво науковою роботою та підготовка до участі у конкурсах та олімпіадах). Рейтингова оцінка наукової діяльності викладача проводиться щорічно. У той же час ВНЗ повинні розробляти конкретні системи заохочень викладачів. Навіть у тому випадку, коли встановлюються нормативи для педагогічного та науково-педагогічного складу викладачів та, залежно від цього встановлюється рівень оплати праці, викладача можна мотивувати активізувати його наукову роботу. Але такі ініціативи мотивації повинні бути чітко визначені.

У той же час покращання якості освітніх послуг неможливе без покращання якості педагогічної майстерності викладача. Для цього регулярно проводяться заходи, спрямовані на покращання якості педагогічної майстерності викладача (семінари, тренінги) та здійснюється її оцінювання (анкетування студентів, колективне відвідування занять). Стосовно системи оцінювання педагогічної майстерності викладача на основі анкетування студентів необхідно відзначити, що результати такого оцінювання обов'язково повинні доводитися до викладача, оскільки саме завдяки такій узагальненій інформації викладач має змогу бачити свої сильні та слабкі сторони. Також анкетування студентів може бути основою для заохочення викладачів. Але знову ж таки, ініціативи мотивації повинні бути чітко визначені. Підвищення конкурентоспроможності вищого навчального закладу на ринку освітніх послуг прямо залежить від якості освітніх послуг, які надаються цим ВНЗ. На нашу думку, активізація потенціалу викладацького складу вищого навчального закладу можлива за рахунок персональної мотивації.

Вищий навчальний заклад діє на ринку освітніх послуг як суб'єкт господарювання. Підвищення його конкурентоспроможності та витіснення з ринку неконкурентоспроможних вищих навчальних закладів має здійснюватися лише за допомогою методів добросовісної конкуренції. Однією з основних складових управління конкурентоспроможністю вищого навчального закладу є моніторинг якості надання освітніх послуг через рейтингове оцінювання науково-педагогічної діяльності викладача. На нашу думку, саме мотивація науково-педагогічного складу на основі результатів рейтингу є механізмом підвищення конкурентоспроможності ВНЗ через підвищення якості надання освітніх послуг. У той же час мотивація викладача можлива лише у тому випадку, якщо за результатами рейтингу він зможе отримати мотиваційні виплати.

Висновок. Конкурентоспроможність вищого навчального закладу ви-

значає ефективність його функціонування на ринку освітніх послуг. На основі проведених досліджень можна сказати, що основними складовими, які забезпечують конкурентоспроможність вищого навчального закладу є можливість залучення талановитих студентів та активізація науково-педагогічного потенціалу викладачів. Управління конкурентоспроможністю ВНЗ є не статичним, а динамічним процесом. Поліпшення якості надання освітніх послуг також є динамічним процесом. Саме науково-педагогічний склад формує імідж вищого навчального закладу та має прямий вплив на рівень його конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. Виправдання очікувань та потреб студентів у процесі навчання створить вищому навчальному закладу позитивний імідж, що буде основою для забезпечення його стійких конкурентних переваг на ринку освітніх послуг.

Список використаних джерел

1. Горинь Я.О. Фактори конкурентоспроможності ВНЗ на ринку освітніх послуг [Електронний ресурс] / Я.О. Горинь, О.С. Сенишин, М. О. Горинь // Молодіжний економічний дайджест. – 2014. – № 1 (1). – С. 123–126. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/med_2014_1\(1\)_25](http://nbuv.gov.ua/UJRN/med_2014_1(1)_25)
2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>
3. Кравченко К.В. Управління конкурентоспроможністю вищого навчального закладу [Електронний ресурс] / К.В. Кравченко. – Режим доступу: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN15/11kkvvnz.pdf>
4. Малихіна Я.А. Конкурентоспроможність як показник зовнішньої ефективності діяльності ВНЗ [Електронний ресурс] / Я.А. Малихіна // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. – 2014. [Електронний ресурс] Вип. 1. – С. 104–107. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdytp_2014_1_38
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
6. Полянко В.В. Визначення рівня задоволеності споживачів як основна умова конкурентоспроможності ВНЗ на ринку надання освітніх послуг [Електронний ресурс] / В.В. Полянко, Н.С. Канут // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер.: Економічні науки. – 2012. – № 2. – С. 126–132. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2012_2_29
7. Різник Н.М. Підходи до оцінювання конкурентоспроможності ВНЗ / Н.М. Різник, О.М. Бачинська // Економіка і регіон – ПолтНТУ. – 2013. – № 4 (41). – С. 64–69.
8. Сазик В.І. Ключові фактори становлення конкурентоспроможних університетів / В.І. Сазик // Економіка України. – 2013. – № 5 (618). – С. 75–90.

9. Тавлуй І. Орієнтація на роботодавців при проектуванні та розвитку систем управління якістю вищого навчального закладу / І. Тавлуй // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2011. – № 5. – С. 56–59.

10. Тавлуй І. Оцінювання впливу системи управління якістю на конкурентоспроможність вищого навчального закладу / І. Тавлуй // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2013. – № 3. – С. 49–53.

11. Тавлуй І. Конкурс якості як чинник конкурентоспроможності ВНЗ / І. Тавлуй, А. Квятківська // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2012. – № 5. – С. 61–65.

12. Тардаскіна Т.М. Складові конкурентоспроможності ВНЗ та визначення методів її оцінки [Електронний ресурс] // Т.М. Тардаскіна, І.Г. Зубкова. – Режим доступу: http://www.gusnauka.com/12_KPSN_2013/Economics/6_135194.doc.htm

13. Царенко І.О. Методи оцінки рівня конкурентоспроможності вищого навчального закладу / І.О. Царенко // Молодий вчений. – 2015. – № 2 (17). – С. 122–125.

References

1. Goryn Ya.O., Senyshin O.S. *Factory konkurentospromoghnosti VNZ na rynku osvitynih poslug* [Factors of University competitiveness on education services market]. *Molodnitsy ekonomichnyi daydgest* [Youth economic digest]. 2014, no. 1 (1) pp. 123-126. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/med_2014_1\(1\)_25](http://nbuv.gov.ua/UJRN/med_2014_1(1)_25) (Accessed 10 February 2016).

2. Law of Ukraine “About high education”. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>

3. Kravchenko K.V. *Upravlinnia konkurentospromoghniestiu vishogo navshalnogo zakladu* [University competitiveness management]. Available at: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN15/11kkvvnz.pdf> (Accessed 10 February 2016).

4. Malyhina Ya.A. *Konkurentospromognich yak pokaznyk zovnishnioi efektyvnosti diyalnosti VNZ* [Competitiveness as an indicator of external efficiency of University]. *Actualni problemy derzhavnogo upravlinnia, pedagogiky ta psihologii* [Actual problems of public administration, pedagogy and psychology]. 2014, no. 1, pp. 104-107. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyptp_2014_1_38 (Accessed 5 February 2016).

5. Natsionalna strategiya rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku [The national strategy of education development in Ukraine for the period up to 2021]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

6. Polyanko V.V., Kanyt N.S. *Viznashennia rivnia zadovolenosti spogivashiv yak osnovna umova konkurentospromognosti VNZ na rynku osvitynih poslug* [The definition of customer satisfaction as the main precondition of the competitiveness of university in the market of educational services]. *Naukoviy visnik Poltavskogo universytetu ekonomiky i torgivli. Ecocnomichni nauky* [Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade. Economic science]. 2012, no. 2, pp. 126-132. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2012_2_29 (Accessed 1 February 2016).

7. Riznyk N.M., Bachinska O.M. *Pidhody do otsinyvannia konkurentospromognosti VNZ* [Going is near the estimation competitiveness of higher educational establishments]. *Ekonomika i region* [Economics and region]. 2013, no. 4 (41), pp. 64-69.

8. Satsik V.I. *Klutshovi factory stanovlennia konkurentospromognich universitetiv* [Key factors of formation of competitive universities]. *Ekonomika Ukrainy* [Ukraine economy]. 2013, no. 5 (618), pp. 75-90.

9. Tavluy I. *Orientalia na robotodavtsiv pru projektuvanni ta rozvutku sistem upravlinnia yakistiu vishoho navshalnogo zakladu* [Orientation on employers during planning and development of quality management system of higher education]. *Standartuzatsia, sertufictsia, yakist* [Standardization, certification, quality]. 2011, no. 5, pp. 56-59.

10. Tavluy I. *Otsinuvannia vpluvy sistemy upravlinia yakistiyu na konkurentospromognist vishogo navshalnogo zakladu* [Evaluation of Quality Management System for Competitiveness of High School]. *Standartuzatsia, sertufictsia, yakist* [Standardization, certification, quality]. 2013, no. 3, pp. 49-53.

11. Tavluy I., Kviatkivska A. *Konkurs yakosti yak chinnik konkurentospromognosti VNZ* [The competition of quality as a factor of competitiveness of the University]. *Standartuzatsia, sertufictsia, yakist* [Standardization, certification, quality]. 2012, no. 5, pp. 61-65.

12. Tardaskina T.M., Zubkova I.G. *Skladovi konkurentospromognisti VNZ ta vuznashennia metodiv yiyi otsinki* [Components of competitiveness of the University and defining its methods of assessment]. Available at: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2013/Economics/6_135194.doc.htm (Accessed 1 February 2016).

13. Tsarenko I.O. *Metodu otsinku rivnia konkurentospromognosti vishoho navshalnogo zakladu* [The methods of evaluation the level of competitiveness of the University]. *Moloduy vsheniy* [Young scientist]. 2015, no. 2 (17), pp. 122-125.

В статье проанализированы и определены наиболее эффективные методы повышения конкурентоспособности высшего учебного заведения. Подчеркивается необходимость проведения оценки конкурентоспособности высшего учебного заведения. Предлагается внедрение системы поощрений преподавателей для активизации научной деятельности и улучшения качества предоставления образовательных услуг с целью повышения конкурентоспособности высшего учебного заведения.

Ключевые слова: конкурентоспособность, высшее учебное заведение, рынок образовательных услуг, качество образовательных услуг.

The article analyzes and identifies the most effective methods to increase of university competitiveness. The need to assess of university competitiveness is stressed. The introduction of a system of rewards teachers for enhancing research activities and improve the quality of educational services with the aim of university competitiveness increasing.

Key words: competitiveness, higher education, market of educational services, quality of educational services.

Одержано 14.01.2016.